

РОЗВИТОК ОБДАРОВАНОСТІ У ПОШУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ

У статті аналізується проблема розвитку пізнавальної активності дітей в дошкільному віці. Наводяться результати досліджень впровадження системи дослідів у роботі з обдарованими дошкільниками. Обґрунтовано вплив пошуково-дослідної діяльності на розвиток інтелектуальних і творчих здібностей дітей.

Ключові слова: *пізнавальна активність, обдарованість, здібності, пошуково-дослідна діяльність, дослід, експеримент, дошкільний вік.*

Увага до розвитку здібностей та обдарованості є запорукою прогресу економіки, піднесення усіх сфер народного господарства країни. Адже розв'язання ряду завдань, що стоять перед Україною, перед нашим суспільством, неможливо без організованої реалізації творчого потенціалу людей, без використання резервів їх здібностей та талантів.

Протягом останніх років Міністерством освіти і науки України зроблено вагомі кроки щодо підтримки обдарованої молоді. Ропочалася розробка системи пошуку, відбору, творчого розвитку та психолого-педагогічної підтримки обдарованих дітей. Зокрема з метою виявлення і підтримки обдарованої учнівської молоді, примноження інтелектуального потенціалу держави, підготовки наукової зміни. Міністерство освіти і науки України, управління освіти і науки на місцях щорічно проводять Всеукраїнський конкур-захист науково-дослідницьких робіт учнів-членів Малої академії наук України, в якому беруть участь десятки тисяч юних дослідників. Актуальність і виправдане зацікавлення педагогічної науки саме пошуково-дослідницькою діяльністю і спонукали нас до дослідження її у дошкільному віці.

Отже, метою статті є аналіз передумов розвитку пізнавальної активності дітей, з'ясування впливу підібраної системи дослідів на здібності обдарованих дошкільників старшого віку.

В Базовому компоненті дошкільної освіти пізнавальна активність дошкільника характеризується здатністю цікавитися невідомим, виявляти готовність до розв'язання проблемних ситуацій, здійсненням елементарних мислительних дій (аналіз, порівняння, синтез, узагальнення), оволодіння елементарними формами критичного мислення, творчої уяви, спостережливості, допитливості... [2].

На сучасному етапі пізнавальна активність дошкільників оцінюється як ключова в процесі пізнання навколишнього, спонукання дитини на кожному ступені її розвитку до збагачення способів пізнання завдяки створенню мотивації, зацікавленості певним видом діяльності. Зазначимо, що змістовні і динамічні характеристики мотивації пізнавальної діяльності дитини визначаються рівнем розвитку пізнавальної потреби. Наукові дослідження Є.Радіної, А.Леушиної, О.Сорокіної, П.Саморукової, К. Щербакової, Г.Григоренко, А.Артемової, Т.Ковальчук, З.Плохій, Н.Яришевої, Н.Лисенко та ін., щодо вивчення пізнавальної потреби в онтогенезі дозволяють виділити в періоді дошкільного дитинства три рівні:

1) потреба у враженнях – початковий рівень, що виникає в ранньому віці на базі класичного орієнтовного рефлексу “що таке?”;

- 2) допитливість як прояв інтересу до предметів і явищ навколишнього світу;
- 3) потреба в пізнанні, яка задовольняється в процесі цілеспрямованої пізнавальної діяльності і опосередковується соціальною і особовозначущою метою [5].

Отож, особливо важливим є не пропустити мотиваційні аспекти особистості у розвитку загального творчого відношення до дійсності, формувати готовність до пізнання, а не тільки озброювати способами, тому їм потрібен кваліфікований супровід, підтримка та особистісно зорієнтований підхід, що декларується сьогодні гуманістичною педагогікою. Основним завданням при цьому має стати розвиток внутрішнього пізнавального та особистісного потенціалу підростаючого покоління [1].

Результати наших дисертаційних досліджень щодо роботи з обдарованими дітьми старшого дошкільного віку свідчать, що цей вік є періодом інтенсивної та самостійної творчості, розвитку інтелектуальних та творчих потенцій, а високий рівень допитливості і емоційності притаманні обдарованій особистості є однією з об'єктивних умов успішного навчання і виховання [5]. Максимально оптимізує діяльність педагога і дитини пошуково-дослідницька діяльність, в основі якої закладена цілісна система взаємодіючих і цілеспрямованих засобів впливу на дошкільника.

Так, у найзагальнішому тлумаченні “експеримент, дослід” є способом реалізації матеріальних дій з об'єктом, задля його дослідження, пізнання зв'язків і властивостей. З огляду на це найважливішою особливістю експерименту виступає надання реальної можливості кожному учасникові процесу управляти досліджуваним об'єктом чи явищем, викликати чи призупиняти його пізнання, змінювати перебіг процесу дослідження в бажаному напрямі [4].

Особливості експериментування з предметами і явищами обумовлене успішним досягненням мети, яку визначає сама дитина. Дошкільники випробовують знані способи, не копіюють зразки, які демонструє педагог. Натомість вони ретельно аналізують свої дії та дії однолітків. Позитивно, що в таких ситуаціях кожен вихованець має змогу активно обговорювати не лише свій підхід, а й позицію іншого. Створюються умови для діалогу задля ухвали правильного рішення і вибору способів дослідження, на противагу механічним відповідям на запитання педагога. Вільне обговорення ініціює та стимулює креативний потенціал, активізує діяльність і творчі здібності, а комбінування, спроби і помилки є обов'язковими і найважливішими в структурі експерименту. Це дає стимул до пошуково-пізнавальних дій [4]. Таким чином, у дітей формуються узагальнені уміння досліджувати нові об'єкти з метою виявлення їх прихованих сторін і властивостей.

В психолого-педагогічних дослідженнях (Л.Маневцова, С.Ніколаєва, Н.Лисенко та ін.) пошуково-дослідна діяльність складається з таких компонентів:

- постановка мети, формулювання вихідного припущення на основі раніше набутих знань і життєвого досвіду;
- змістовне планування роботи з предметом дослідження, перехід від гіпотези до певної схеми організації дослідної роботи;
- власне пошуково-дослідна діяльність, збирання емпіричних даних, тобто активність кожної дитини вихователя;
- аналіз, підведення підсумків [4].

В практиці дошкільного виховання пошуково-дослідницька діяльність реалізуються в навчально-виховній роботі з ознайомлення дітей з навколишнім середовищем, на заняттях з природознавства, зображувальної діяльності і т.п. Щодо

розвитку пізнавальних здібностей обдарованих дітей старшого дошкільного віку, то емоційна вразливість і надзвичайно виражена сприйнятливність, інтенсивніший розвиток їх інтелектуальних і творчих здібностей переконує про більш ширше і глибше використання дослідів у роботі з такими дітьми. Особливо це стосується творчого процесу як якісного переходу від вже відомого до невідомого [5], що дозволяє стверджувати про тісний взаємозв'язок його з пізнавальною діяльністю. З одного боку, необхідною умовою творчості виступає пізнання. З іншого – пізнавальна діяльність носить творчий характер, хоча рівень прояву творчості на тих або інших етапах пізнання різний.

Пропонуємо підібрану і апробовану систему дослідів для обдарованих дітей старшого дошкільного віку. Вона дає можливість дитині емпірично зробити перші кроки і власні відкриття у пізнанні довкілля. Виконання майже всіх завдань не вимагає особливих умов, їх можна проводити в груповій кімнаті, на ділянці, на прогулянці, вдома з батьками. Проводити досліди потрібно послідовно, корисно повертатися до раніше проведених, повторювати їх повністю або частково.

Матеріал представлений схематично за основними блоками “Коло”; “Нитка, мотузка, канат”; “Папір”; “Вода”; “Повітряна бульбашка”; “Яйце”; “Свічка”, поділеними за логікою предметного сприймання навколишнього, за взаємозалежністю предметів від фізичних явищ оточуючого світу.

Скажімо, у Блоці “Коло” дитина поступово знайомиться з геометричними властивостями фігури (“як одержати паперовий круг?”; “що таке діаметр”; “Скільки діаметрів може мати круг”; “Як знайти центр круга і кола”, “Змагання олівців”). В подальшому – залежність цих властивостей від моделей предметів, як вони впливають на їх видозмінення (швидкість, гнучкість, розмір і т.п.). Так, наприклад, в цьому ж блоці – “колісна пара”; “самохідна котушка”; “колесо, яке котиться вгору”; “дзига”; “Дзига як м'ячик”.

Далі пропонуємо дослід “Невидимі зубчики”.

Завдання: ознайомити з залежністю форми предмета від швидкості обертання, фізичними властивостями людського тіла(ока).

По краю диска вирізати зубчики, диск надягнути на вісь і розкрутити одержану дзигу. При швидкому її обертанні здається, що краї диска суцільні, а зубчиків просто немає. Вони стають помітними лише при уповільненні обертання дзиги. Висновок: наше око – не тільки складний, але й фантастичний прилад. Він може бачити те чого реально не існує [6].

При цьому дитина має можливість сама в цікавій, майже казковій формі здогадатись про властивості предмета, приналежності досліджуваного предмета до певної природної стихії (дослід “В'язні мильних оболонок” – повітря, “Плавуча свічка” – вогонь і т.п.). Досліди “музична нитка”, “Механічний телефон” та ін. в максимальній наближеності до дитячого сприймання розкривають сутність знайомих повсякденних “розумних” предметів, тим самим допомагають дитині, самоствердитись. Це особливо стосується обдарованих дітей, адже вони за рахунок своєї неординарності відчують труднощі в спілкуванні з однолітками, в ототожненні себе з оточуючим світом.

Таким чином в процесі роботи з даною системою дослідів, дитина ніби піднімається по сходинках інтелектуальної і творчої активності:

1. сприйняття та засвоєння готової навчальної інформації;
2. відтворення отриманих знань і засвоєння способів діяльності;
3. знайомство з прикладами вирішення наукових проблем;

4. оволодіння первинними методами наукового, самостійного та творчого їх використання в подальшому напрямку особистості [5].

Отже, аналіз психолого-педагогічних досліджень свідчить про особливу значущість експериментально-дослідницької діяльності у розвитку пізнавальної активності дитини, а саме вдало підібране, вчасне, вмотивоване керівництво нею сприяє збагаченню сприйнятої інформації, розвитку психічних процесів всіх дітей, не тільки обдарованих дошкільників, що є важливою умовою успішного вирішення розвиваючих завдань. Завдяки цьому уявлення і знання дітей стають повнішими, набирають ознак багатовимірності й поліфункціональності.

1. Артемова Л. В. Щоб дитина хотіла і вміла вчитися // Дошк. вих. – 2000. – №5. – С. 6–7.
2. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. – К.: Ред. ж-лу “Дошкільне виховання”, 1999. – 59 с.
3. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні: Наук.-метод. посіб. / Наук. ред. О. Л. Кононко. – К.: Ред. журн. “Дошкільне виховання”, 2003. – 243 с.
4. Лисенко Н. В. Практична екологія для дітей. – Івано-Франківськ: Сіверсія, 2004. – 156 с.
5. Лазарович Н. Обдарованість у дошкільному віці: Навчально-методичний посібник. – Берегово: ВНПЗ Галицька академія, 2009. – 220 с.
6. Шапіро А. Таємниці доквілля, або секрети знайомих предметів. – Київ: Спалах ЛТД, 1996. – 231 с.

The article analyzes the problem of cognitive performance of children at preschool age. The results of research implementation experiences in working with gifted preschool. The influence of search and research activities to develop intellectual and creative abilities of children.

Key words: *cognitive activity, capability, search and research activity, research, experiment, preschool age.*